

RAMOVŠEVA OBLIKOSLOVNO RAZVOJNA ZASNOVA MORFOLOGIJE
SLOVENSKEGA JEZIKA

Zadnja Ramovševa knjiga (*Morfologija slovenskega jezika*, 1952) je rezultat vzorov iz let študija, kasnejših pozitivnih opredelitev do metodoloških sprememb znotraj mladogramatičnega jezikoslovja, ter odklonilnega odnosa do strukturalizma ženevske in praške šole med obema vojnoma. Morfologija je sintetično delo v uvodu približevalno novim teoretičnim nazorom, v vsebinsko-analitičnem delu obravnave pa ostajajoče pri mladogramatičnem opisu. Slovenske oblike so organsko vplete v širok primerjalni indoevropsko-slavistični okvir. Gradivo je razloženo kot posledica delovanja internih razvojnih fonetičnih in »zunanjih« analogičnih (psiholoških) dejavnikov. Sistemsko gledanje na zgodovinski razvoj slovenskega oblikoslovja še ni prisotno.

Ramovš's last book (*Morfologija slovenskega jezika*, 1952) is the result of his views from years of study, later positive stands towards the methodological changes within Neogrammarian linguistics and a rejection of the structuralism of the Geneva and Pragues Schools between the Wars. His *Morfologija* is a synthetic work, which in the introduction approaches new theoretical viewpoints, but in the content-analytical part of the exposition remains a Neogrammarian description. Slovene forms are organically woven into a wide comparative Indo-European-Slavistic framework. The material is explained as a result of the operation of internal developmental phonetic and »external« analogical (psychological) factors. A systemic view of the historical development of Slovene morphology is not yet present.

Morfologija slovenskega jezika (skripta po predavanjih v letih 1947/48 in 1948/49)¹ je zadnje Ramovševo tiskano znanstveno delo v okviru načrtovane sedemdelne Historične slovnice slovenskega jezika. Njenega skladenjskega dela ni uspel napisati, iz uvoda v Morfologijo pa se da razbrati, da je in kako je o njej razmišljal. Od prve knjige načrtovane zgodovinske slovnice (Konzonantizem II, Ljubljana 1924) do zadnje, o kateri bo govor, je preteklo dobrih osemindvajset let. Toliko časa je bilo Ramovšu v življenju odmerjenega za lastno oblikovanje strokovnih obzorij, znanstveno raziskovalno, pedagoško-mentorsko in organizacijsko dejavnost na novoustanovljeni ljubljanski univerzi in Akademiji znanosti po prvi in drugi svetovni vojni. Opravljenega je bilo veliko pionirskega dela, tem bolj, ker si je Ramovš za svoj življenjski cilj zastavil zahtevno nalogo – zasnovati slovensko slovenistiko na modernih znanstvenih temeljih.

Kakšni so bili ti moderni temelji? Čas po prvi svetovni vojni je bil čas vsesplošnega »ekspresionizma«, čas prevrednotenja vrednot. Ob družbenopolitičnih preobrazbah so se spreminjali filozofski pogledi na svet in življenje, oblikovali pa so se tudi novi teoretični pogledi na jezik. Uveljavljale so se že nove raziskovalne metode, jezikoslovci so bili postavljeni pred nove raziskovalne naloge; ponovno so se na nov način spraševali o namenu jezika in jezikoslovja.²

¹ Pripravili so jih Ramovševi slušatelji, predvsem stud. phil. Breda Pogorelec, Pavel Merkù in Mitja Sovre. Glej Ramovševo zahvalo v uvodu z dne 1. junija 1952.

Da bi s sodobnih strukturalističnih gledišč lahko razumeli in objektivno ovrednotili Ramovšev slovenistični primerjalnojezikoslovni in dialektološki delež, še posebej Ramovševo zadnje delo, se moramo na kratko pomuditi ob njegovem univerzitetnem izobraževanju – in nadaljnjem samoizobraževanju, ki ga je, hote ali ne, privedlo med evropsko priznane slavistične vrhove medvojnega obdobja.

Ramovš je v zadnjih letih avstro-ogrske monarhije (1910–1914) študiral v danem času zelo cenjeno, vendar tudi zelo zahtevno humanistično stroko – primerjalno indoevropsko in slovansko jezikoslovje. Eno leto na Dunaju (pri profesorjih indoevropelistih in slavistih, kot so bili Meyer-Lübke, Kretschmer, Vondrák, Jagić, Rešetar) in tri leta v Gradcu (pri indoevropistu germanistu Meringerju in indoevropistu romanistu Schuchardtu – ter slavistu Nahtigalu).³ Obdobje Miklošičevega tipa primerjalnoslovanskega jezikoslovja, temelječega prvenstveno na filoloških jezikovnih virih, je s prodorom mladogramatičnega pogleda na jezik (t.i. »leipziške« šole), izpopolnjene raziskovalne metode, izzvenovalo, se preusmerjalo v zavzeto vsestransko raziskovanje posameznih slovanskih (in indoevropskih) jezikov (zgodovinsko, dialektološko, knjižno), z novim zagonom pa se je razvijalo tudi indoevropsko in splošno jezikoslovje s tipologijo jezikov – kot tudi nove raziskovalne discipline.

Prve brazde v smer slovenistike kot samostojne znanstvenoraziskovalne stroke so zaorali že Ramovševi predhodniki v Gradcu, učenci graške oziroma Miklošičeve jezikoslovne šole – S. Škrabec, V. Oblak in K. Štrekelj, poslednja dva tudi že v Gradcu profesorja za slovansko filologijo s posebnim ozirom na slovenščino. Vsaj od Oblakove nastavitve (1894–96) do razpada monarhije (1918)⁴ se je tu že raziskovalno obli-

²Ta novi pogled na jezik je ob temeljnih delih, kot je bila posmrtna izdaja dela F. de Saussurja *Cours de linguistique général* (izdali leta 1916 njegovi učenci: Ch. Bally, A. Sechehaye in A. Riedlinger) polagoma prerasel v nov jezikoslovni nazor, strukturalizem, ki se je prek oblikovno-izrazne plati jezika osredinjal na njegovo pomensko-sporočevalno funkcijsko plat s težiščnim pogledom na jezikovno sedanjost. Kljub možnostim za vključitev v novi način raziskovanja, ki jih je v 20. letih slovenistiki v Ljubljani odpiral slavist in lektor francoskega jezika v Ljubljani L. Tesnière, se je ta teoretični nazor vključno z raziskovalno metodo v slovenskem jezikoslovju začel uveljavljati šele v 60. letih po drugi svetovni vojni. (Podrobnosti o začetkih strukturalizma v evropskem in ameriškem jezikoslovju glej v delu A. HEINZ, *Dzieje Językoznawstwa w Zarysie*, Varšava, 1978.)

³Glej o tem sestavke: R. KOLARIČ, F. Ramovš, *SBL*, 9, 22–24; T. LOGAR, Pomen Frana Ramovša za slovenistiko, *Zbornik SDS 1*, Sedemdeset let slovenske slovenistike (Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 1991), 13–17.

⁴Po zgodnji Oblakovi smrti (1896) je stolico prevzel K. Štrekelj (od 1897–1912), ki je slovenistiko raziskovalno razplasil še v Miklošičevem širokem pojmovanju z vključevanjem zunaj jezikovnih dejavnikov. Kot pričajo prav študentske (seminarske, diplomske) naloge v njegovem seminarju, gre za jezikovno raziskovalno večdimenzionalnost, za dialektološke monografske opise, zgodovinsko jezikovno tematiko, za obravnavo določenih vprašanj sodobnega slovenskega knjižnega jezika, za jezikovno-folkloristično in literarnozgodovinsko tematiko. Glej o tem Materialien zur Geschichte der Slawistik in der Steiermark (Grazec, 1987). (Posebej poglavje I Seminararbeiten am Institut für Slawistik (105–114) s seznamom slušateljev oziroma tem.) Štreklja je po posredovanju vodje graške katedre za književnost, prof. M. Murka, nasledil R. Nahtigal, ki je po letu 1919 znanstveno slavistiko razvijal v Ljubljani. Glej M. MURKO, *Spomini* (Grazec) (Ljubljana: SM, 1951), 132–159.

koval študij slovenistike. Oblak, Jagičev učenec, se je razvijal kot somišljenik mladogramatikov, njegov naslednik Štrekelj pa je bil še Miklošičev učenec. Oba sta kot prva slovenska znanstvena dialektologa iskala nasvete in vzpodbude pri J. Baudouinu de Courtenayju.⁵

Ně preseneča nas, da se je po modernem jezikoslovju dobe razgledani Ramovš raziskovalno osredinil na glasoslovje slovenskega jezika, saj je bilo treba z vidikov mladogramatičnih načel in metode pretresti in preurediti vse »na novo«, kar je bilo v dotedanji slovenistiki storjenega, začeni pri ureditvi transkripcije glasovja. Obdobje na prelomu stoletja je že bilo zaznamovano z razmahom fonetike, novimi nazori v dialektologiji (J. Schmidt, *Wellentheorie*, 1872), kot njuna višja stopnja pa se je v Franciji že uveljavljala nova spoznanja odkrivajoča »lingvistična geografija«,⁶ katere tvorci so na podlagi terenskih raziskovalnihkušenj prvi podvomili v »brezizjemnost glasoslovnih zakonov«, ki so bili načelo in merilo pravilnega razvojnega raziskovanja jezikov tedaj vodilnih jezikoslovcev mladogramatikov. Vendar so ta nova teoretična vrenja, ki so uveljavljeno raziskovalno metodo omajala, nakazovala preobrazbo mladogramatične raziskovalne smeri zlasti v francoski indoeuropeistiki,⁷ se oddaljevala od Brugmannove smeri, kot kaže, Ramovša še niso vznemirjala. Na podlagi razprave o razvoju slovenskih polglasnikov (očitno pri prof. R. Nahtigalu, ki je leta 1912 nasledil pokojnega Štreklja) je še pred prvo svetovno vojno leta 1914 dosegel doktorat, habilitacijsko delo o slovenski moderni vokalni redukciji⁸ pa je bilo šele po štirih vojnih letih potrjeno pri Jagiču na Dunaju.

Jezikoslovec Ramovš je kot izoblikovana osebnost, izhajajoč iz teoretično-metodoloških okvirov graške šole, indoeuropeistov Meringerja in Schuchardta, našel samostojno raziskovalno pot v slovenistiko. Slavistično znanje si je raziskovalno-kritično bogatil ob njenih klasičnih, do danes nepogrešljivih delih (Miklošič,

⁵Sodobno jezikoslovje ga odkriva kot najpomembnejšega jezikoslovca svoje dobe, sicer učenca mladogramatične šole v Leipzigu, ki pa se je s svojim učencem M. Kruszewskim v letu 1878 že prebil do pojmovanja glasu kot fonetične substance, ki opravlja razlikovalno funkcijo besed. To zasnovo je nadalje razvil Kruszewski v članku *Über die Lautabwechslung* (1881) – in tu je iskati začetek fonologije. Približno v istem času se v Italiji dialektologiji posveča tudi G. I. Ascoli. Nove ideje prinaša *Archivio Glottologico* od leta 1873 dalje.

⁶J. GILLIÉRON, *L'Atlas linguistique de la France*, 1902–1912. O odmevu tega dela še čez dvajset let piše L. TESNIÈRE (glej razpravo *Le diphtonges tl dl en Slave*, RES 1933): »Or l'atlas de Gilliéron, en montant que le même fait présente de limites différentes dans les différents mots qui illustrent, a porté in coup sensible, si non au principe même des lois phonétiques tout au moins a la conception trop rigide qu'on en avait. Il n'est plus permis de l'ignorer, ni d'en faire bon marché en utilisant pêle-mêle des mots différents pour établir arbitrairement une isoglosse unique« (80).

⁷Predvsem A. Meillet (1866–1936), najvidnejši pariški učenec F. de Saussurja, najpomembnejši francoski indoeuropeist širokih obzorij, profesor na Sorboni in College de France, ki je z delom *Linguistique historique et linguistique générale* (1. izdaja 1921, 2. 1938) vzpostavil most med tradicionalno zgodovinskim (na gradivu temelječim) in novim sočasnim (splošnim) jezikoslovjem. Gl. A. HEINZ, *Dzieje ...*, zlasti 256–257, 262–264.

⁸Glej *Slowenische Studien*, *AslPh XXXVII*, 1918, 123–174; 1920, 289–330. Slovenski prevodi Ramovševih razprav, natisnjenih v Jagičevem Arhivu so objavljeni v *Zbranem delu F. Ramovša*, 1, ur. T. Logar in J. Rigler (Ljubljana, 1971).

Mikkola, Vondrák, Leskien, Jagić, itd.), poznal je indoevropceistiko nemškega jezikovnega prostora, preštudiral pa tudi slovenistično dediščino svojih predhodnikov, se poglobljaj v starejša slovenska besedila in zbiral dialektološko gradivo. V svoja sintetična dela o slovenskem zgodovinskem glasoslovju in oblikoslovju je vključil vse, kar je spoznal kot znanstveno ustrezno, neoporečno.

Na teh teoretično-metodoloških temeljih je raziskoval vse življenje, jih sicer ob teoretičnih novostih zmerno razširjal,⁹ vendar tako po vsebinskem obsegu in zgodovinskorazvojni razlagi posamičnih jezikovnih dejstev ostajal mladogramatik. Ostajal je zvest ožje pojmovani jezikoslovni disciplini, ki je prek glasoslovja po potrebah posegala v območje etimologije, z oblikovno naglasnega vidika obravnavala oblikoslovje, druge ravnine (skladnja, etimološko, zgodovinsko in knjižno besedišče, SLA) so ostale v zasnovah.¹⁰ Ni pa Ramovš vzpostavljaj stičišč s širše pojmovanim jezikoslovjem mladogramatika Meringerja, čigar cilj je bila prek etnologije (oziroma tematskega besedišča) pravzaprav rekonstrukcija stopnje civilizacije oziroma materialne kulture Indoevropcev.¹¹ Indoevropci v Gradcu so si zastavili dokaj izvirne raziskovalne cilje, so pa ob analizi zgodovinskega razvoja občega in imenskega besedja prišli do kritičnega spoznanja, da pri etimoloških raziskavah »brezizjemna glasoslovna pravila« ne zadoščajo, pač pa je potreben ozir na »realije«.¹² Odmik od mladogramatične metode je bil v Gradcu dosežen »interdisciplinarno«, prvenstveno ob upoštevanju etnologije (in psihologije). Nakazani Ramovšev pogled na jezik in predmet raziskovanja je začrtal vsebinski obseg njegovih slovenističnih raziskav, ki se glede na »naravo stvari« in potrebe osredinjajo na zgodovinskorazvojni prikaz glasoslovja (Konzonantizem II, 1924; Dialekti VII, 1935; Vokalizem III, 1936) z naglasoslovjem, ki mu je posvetil večino svojega življenja, in oblikoslovja, katerega razlaga temelji na fonetičnih in analogičnih dejavnikih ob delnem upoštevanju psi-

⁹V že navedenem prispevku je T. Logar zapisal: »V njegovem znanstvenem delu, metodi in prijemih vsekakor slutimo vplive H. Paula, pa Schuchardta, De Saussurja, Bartolija, Meilleta in drugih velikih jezikoslovcev tistega časa, vendar ne moremo reči, da je slepo sledil temu ali onemu« (17).

¹⁰Na tem mestu je treba izpostaviti zlasti njegovo zasnovo znanstveno-raziskovalnega dela na Inštitutu za slovanski jezik SAZU po drugi svetovni vojni. Tako v območju slovenskega besedoslovja kot narečeslovja. Na dnu le-teh je še danes njegov jezikovni nazor.

¹¹Glej R. MERINGER, *Indogermanische Sprachwissenschaft* (Leipzig, 1897, 1903). Obsežna razprava o njem, o njegovih jezikoslovnih pogledih glej F. F. LOCHNER VON HÜTTENBACH, *Das Fach Vergleichende Sprachwissenschaft an der Universität Graz* (Graz: Akademie Druck u. Verlagsanstalt, 1976), 25–45.

¹²O njem prim. F. LOCHNER VON HÜTTENBACH, *Die Grazer Schule – Meringer und Schuchardt, Wörter und Sachen*, (Dunaj: Österreichische Akademie der Wissenschaften, Mitteilungen des Instituts für Gegenwartsvolkswunde, 20, 1992), 61–84. Med drugim smo tu opozorjeni tudi na Meringerjeve ostre polemike s Schuchardtom in Meillem (kar je morda zaznamovalo tudi odnos Ramovš – Tesnière; le-ta je bil Meilletev učenec), ki jih je izzval Meringerjev »Program« zur Parole, »Wörter und Sachen«. »Immerhin nannte er Meillet einen ausgezeichneten Mann,« 'in Frankreich wie in deutschen Landen als Forscher geehrt' und bat ihn, er möge 'seine Schüler zu Sachstudien im Volke anregen. In Frankreich, 'das die besten Lehrer der Prähistorie hervorgebracht hat', sei über die Kultur der Landbevölkerung zu wenig bekannt und 'in manchen sachlichen Richtungen' werde sehr wenig gearbeitet« (65).

holoških in družbenih vidikov, ki jih občasno izpostavlja.

Za vse Ramovševo delo na tem področju je značilen strogi red. Važna so dejstva, iz jezikovnih dejstev izhajajoča razlaga ali domneva, smisel za bistveno, brez ugibanj, brez filozofiranja. Gradivo je obravnavano po razvojnem redu od ide. praoblike do psl., nakar se prikaz prevesi v rokopisno dokumentiran (tudi rekonstruiran) slovenski jezikovni razvoj od BS do 16. stoletja in je nadalje ponazarjan s prvinami tiskanih virov do sodobnega SKJ in narečij (npr. Konzonantizem, Morfologija). Njegov odnos do rokopisnih in tiskanih virov slovenskega jezika je do neke mere zaznamovan s pojmovanjem jezikoslovcev in slovničarjev 19. stoletja, ki so rokopisna in tiskana besedila starejših obdobj (od 10. do srede 19. stol.) do ustalitve enotne slovenske knjižne norme pojmovali kot deželno narečna. Bolj ali manj eksplicitno se je tako pojmovanje vzdrževalo še do 60. let našega stoletja.¹³ Tako je npr. tudi Ramovšev predhodnik, že v slavistiki priznani mladi V. Oblak, v starejših slovenskih besedilih prvenstveno iskal dokazil za nastanek oz. starost slovenskih narečnih skupin, celo narečij. Drugačen pogled na jezikovno preteklost zrcalijo Škrabčeve študije. Pedagoško delo ga sili k oblikovanju pravil sodobne knjižne norme in zanjo išče utemeljitve in zakonitosti v zgodovinskem (pisnem) in narečnem (govornem) razvoju. Podčrtati pa smo dolžni tudi Ramovševe stične točke z jezikoslovno specifikko Schuchardta.¹⁴ Pri njem se je kot razgledan fonetik izuril v vprašanih nadomeščanja glasovja, prihajajoče do izraza ob zgodnjem prevzemu tujejezičnega občnega in imenskega besedja (v slovenščino ter iz slovenščine v sosednje jezike) – od najstarejših zapisov do sodobnosti.¹⁵ Ni naključje, da je o tako aktualni temi, o krajevnih

¹³Do RIGLERJEVE razprave, Začetki slovenskega knjižnega jezika, *Razprave SAZU* (Ljubljana, 1968), ki je na ožjem, a za razumevanje svojkega razvoja SJ bistvenem fonološkem segmentu (realizacije *ê, ô*) dokazala, da se Trubarjev samoglasniški sestav ne ujema z narečnim, marveč da gre v njegovem jeziku na fonološki ravni za »knjižne rešitve«. Te vrste značilnosti se nam razkrivajo tudi v območju oblikoslovja, seveda še posebej v besedišču in skladnji. »Knjižnost« jezika protestantskih piscev je dokazljiva iz jezikovne zgradbe na vseh jezikovnih ravneh, seveda pa jo potrjujejo tudi zunajjezikovni zgodovinski in kulturološki dejavniki. Bistveno je, da se je z Riglerjevo tezo spremenilo gledanje na sistemskost (nesistemskost) jezikovnih prvin v jeziku protestantskih piscev, da je končno priznan kot knjižni jezik.

¹⁴Sodobno jezikoslovje je prevrednotilo pogled nanj, saj ga uvršča med začetnike strukturalnega pomenoslovja (prišel je do pojmovanja »pomenskega polja«) in skladišnega transformacionalizma. O tem glej razprave v zborniku *Hugo Schuchardt* (Schuchardt-Symposium, Gradec, 1977), Österreichische Akademie der Wissenschaften, Dunaj, 1980. V našem primeru je pomemben predvsem prispevek S. HAFNERJA, Hugo Schuchardt und Franz Miklosich (29–47), kjer so nakazane tudi metodološke razlike med Miklošičevo in Schuchardtovo obravnavo in pojmovanjem izposojenk (v ospredje se je tedaj že prebijala teza o »mešanih jezikih«, izhajajoča iz skušenj pri raziskavi besedišča jezikov z različno stopnjo civilizacije – A. Meillet). F. Miklošiču je Schuchardt za 70-letnico posvetil delo *Slavo-deutsch und Slavo-italienisch* (Gradec, 1884), ki je nedvomno raziskovalno vzpodbudilo tako Štreklja kot za njim Ramovša.

¹⁵V Ramovševih delih je substitucijska teorija vidno prisotna. Že pri obravnavi razvoja slovenskega konzonantizma (1924), nadalje tudi v *Kratki zgodovini slovenskega jezika* (1936), zlasti v uvodu, kjer na podlagi slovanskih krajevnih imen, prevzetih v bavarščino, in obratno, določa glasovno vrednost samoglasnikov in soglasnikov, ki že kažejo slovenske razvojne poteze.

imenih Furlanije, spregovoril že na nastopnem predavanju v Gradcu (1918), pri čemer je lahko navezal na predhodne Štrekljeve raziskave.¹⁶ Prav s tega vidika pa tudi nadaljnje Ramovševe etimološke študije netvorjenega besedja, zlasti še krajevnih imen v slovenskem jezikovnem prostoru, predstavljajo določen primik h glediščem in metodološkim pristopom »graške šole«, ki je vzgojila tudi slovenskega indoevropeista K. Oštirja.¹⁷

S predstavljeno jezikoslovno usmeritvijo, z voljo do dela in vnemo, ki jo razodevajo njegove zgodnje razprave s področja slovenskega zgodovinskega glasoslovja (*Slawenische Studien*), je kot redni profesor na novo ustanovljeni ljubljanski univerzi začel svoje delo. Glede na naslovno temo našega sestavka (Morfologija) pa nas posebej zanima njegova nadaljnja jezikoslovna nazorska opredelitev do povojnih smeri jezikoslovja, ki so se iz romanskega kulturnega prostora, predvsem iz Francije, širile po Evropi in postajale konkurenčne »vladajoči« mladogramatični šoli.¹⁸ Pomemben znanstveni dogodek, ki je omajal vsesplošno vero v »brezizjemnost fonetičnih pravil«, je bil prvi lingvistični atlas Francije Gilliérona (1902–12). De Saussurjeva definicija jezika kot sestava, ki služi družbenemu sporazumevanju, pa je že zaznamovala njegovega pariškega učenca A. Meilleta, ki je v soočanju z Brugmannom postajal vodilni »razsvetljeni« mladogramatik indoevropeist s tem, da je ozko začrtane meje jezikoslovja (kot vede, ki se osredinja le na razvoj jezikovnih dejstev) razširjal z vključitvijo sociološkega vidika in se že bližal sistemskemu pojmovanju. V Gradcu se je »razmerje moči« med Schuchardtom in Meringerjem porušilo, ker sta oba bolj ali manj sočasno odkrila nerazdružljivo zvezo med stvarjo in njenim poimenovanjem (*Wörter und Sachen*), kar je odprlo pogled na vprašanja pomena in pomenskih preobrazb besedja v zgodovinskem razvoju posameznih indoevropskih jezikov, »glasoslovna« etimologija je bila odslej podprta z otipljivimi etnološkimi, celo arheološkimi dejstvi.¹⁹

¹⁶K. ŠTREKLJ, *Zur Kenntniss der slawischen Elemente im friaulischen Wortschatze* (*AslPh* 1890, 474–86), *Slawisches im friaulischen Wortschatze* (*AslPh* 1910, 203–9); *Zur Kenntniss der slawischen Elemente im italienischen Wortschatze* (*AslPh* 1904, 407–36); Slovenski elementi v besednem zakladu Štajerskih Nemcev (*ČZN* 1908, 38–103; 1909, 1–69, 115–28). Poglobljal se je tudi v etimologijo, ki jo je »graška šola« na poseben način zaznamovala s preusmeritvijo od ožje jezikovne (fonetično-razvojne) »oblikovne« razlage k pomenski v odvisnosti od predmeta poimenovanja. Schuchardt je sploh poudarjal prvenstvo stvari – *Sachen und Wörter*. Najprej mora nekaj (tvarno ali netvarno) obstajati, da to lahko poimenujemo.

¹⁷Med Meringerjevimi disertanti je od Slovencev naveden le dr. K. Oštir – Urindg. langvokal. Intransitiv. Exkurs über griech. hippos (Beitrag zur alarodischen Sprachwissenschaft), med slušatelji tudi F. Ramovš. Prim. opombo 11.

¹⁸Glej A. HEINZ, *Dzieje ... Brugmannova dela ostajajo v mejah razvojnega jezikoslovja, opirajočega se na jezikovno gradivo ide. jezikov. Tako Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, (1886–1892) in *Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen* (1902–1904).

¹⁹Zanimiv primer tovrstne razlage navaja M. Murko: »Moji spisi o ljudski epiki so me odvajali od nadaljnjih podobnih razprav, v katerih sem povezoval starožitnosti z jezikoslovjem. Napisal sem le še študijo o *vilah*, in v nji sem pokazal, da so jih prvotno prinašali ljudje iz gozda, kjer so si odsekali drevesca ali veje z dvema, tremi ali celo tudi s štirimi rogovilami. Te so morali *zvižati*, in tako se je povsem pojasnila etimologija besede od glagola *viti*, katere pa

Kako se je do teh teoretičnih novosti opredelil Ramovš? V prvih priložnostnih prispevkih v Ljubljani je že leta 1919 javno razkril svoj jezikoslovni nazor. Ob smrti S. Škrabca²⁰ je zapisal: »Moderna znanstvena slovnica proučuje jezik po glasovih, oblikah itd., in sicer tako, da hiti pri vsakem pojavu po zgodovinski poti, da nam poda na ta način sliko razvoja vsakega glasu ali oblike; slovnica je torej sestava tisočerihi posameznih zgodovinskih obrisov. Vsako delo na polju zgodovinske slovnice je torej slikanje posameznih takih zgodovin. Pri tem delu najdemo Škrabca na njegovih platnicah.« (Str. 83.) Še dve, za Ramovša tako značilni raziskovalni potezi sta v tem spominskem članku izpostavljeni. Pod črto pripominja: »Žalibog tudi danes še ni prodrlo mnenje, da je slavistika enako stroga kot npr. matematika« (str. 82). Razodevata nam, na kako logičnem mišljenju in sklepanju temeljijo njegove rekonstrukcije nepotrjenih ali vsaj njemu neznanih stopenj razvoja samoglasnikov, soglasnikov, tudi fleksijskih oblik, kajpak glede na »brezizjemnost fonetičnih zakonov«. Te eksaktnosti se je navzel v Meringerjevi šoli.²¹

Ustavimo se še pri eni njegovi misli, ki pojasnjuje, kako je Ramovša podobno kot Oblaka jezikoslovje zanimalo kot »čista« znanost, ne kot jezikoslovna praktična uporabnost, po njegovem tako značilna za Škrabca. Takole pravi: »V vseh teh razpravah stoji /namreč Škrabec/ trdno na zgodovinski podlagi kot doslej še nihče, razbira fonetične subtilnosti narečij – in človek bi želel večkrat, da ne bi zapeljal svojega voza na pot, na katero je končno vedno prišel, da je namreč določal izreko in pisavo. Želel je in hotel, da bi se rezultati njegovih raziskovanj tudi praktično zopet uporabljali. V tem se je ločil Škrabec od drugih pravih zgodovinskih preiskovalcev, s tem je izzval nebroj polemik, ki so mu vzele mnogo časa in škodovala – to je moje mnenje – tudi njegovemu znanstvenemu poletu s tem, da se je premnogokrat brez potrebe vračal k istim jezikovnim problemom, jih na novo, s pomnoženo jezikovno snovjo preresetal ter se s tem nekako v mnogoličnosti in razcepljenosti zgubil. Baš iz tega bo izviralo dejstvo, da Škrabec kljub svojemu globokemu znanju slovenskega jezika in temeljitemu raziskovanju ni ustvaril večjih, celoto tvorečih, sistematično obdelanih slovniških poglavij« (str. 84). Članek je zaključil z ugotovitvijo: »Ni ga skoro pojava v slovenskem jeziku, da ne bi bil že ovit s Škrabčevimi mislimi. Žal, da ta temeljiti učenjak ni bil sintetik.« Bil pa je sintetik Ramovš. V svoja posamezna dela zgodovinske slovnice slovenskega jezika je smiselno vgradil analitično gradivo, spoznanja, do katerih so bili prišli njegovi predhodniki, zlasti J. Baudouin de Courtenay, V. Oblak, K. Štrekelj in S. Škrabec, ki so navedeni med viri za njegova temeljna dela.²²

Vendar je bila, kljub zgoraj navedenemu nazoru, tudi Ramovševa glasoslovna analiza zlasti ob etimološkem luščenju krajevnih imen zelo uporabna; občasno je dobivala kar družbeno koristne razsežnosti. Da je bil Ramovš, Meringerjev učenec,

Miklošič ni upal prevzeti v svoj etimološki slovar.« M. MURKO, *Spomini*, 142.

²⁰O. Stanislav Škrabec, *LZ* 1919, 81–88. Isti nazor odzrcalja tudi Ramovševo kritično poročilo o knjižici Dr. Joža Glonar, *Naš jezik* (*LZ* 1919, 568–569). Pohvalil je le strani 48–66, »kjer pisatelj govori o zgodovini knjižnega jezika od Trubarja do novoilircv.«

²¹Gl. tovrsten metodološki vzorec – Indogermanische Sprachwissenschaft (Leipzig, 1903).

²²Gl. *Konzonantizem* II (1924), *Dialekti* VII (1935), *Kratka zgodovina slovenskega jezika – Vokalizem* (1936). Viri.

»foneticien par excellence«, mojster fonetičnih rekonstrukcij, kasneje poudarja tudi L. Tesnière,²³ to izrazito »držo« pa zasledimo že v eni izmed prvih njegovih javnosti namenjenih etimoloških razprav. V istem letniku LZ zasledimo pod njegovim imenom razpravo Grosuplje. Domače ime se je ob splošni vnemi slovenjenja krajevnih imen proti koncu 19. stoletja sprevrglo v »Velike Uplje«.²⁴ Ob tej priložnosti je zapisal tudi moderna, jezikoslovca-imenoslovca obvezujoča načela: »Veda, ki želi razlagati krajevna imena, mora sloneti na trojni podlagi: 1. mora upoštevati obliko krajevnega imena v različnih dobah, tj. pisavo imena v listinah in današnjo obliko v dotičnem narečju, torej njen zgodovinski razvoj, 2. mora uvaževati glasoslovne zakone narečja in 3. morajo lastnosti kraja potrditi dano razlago njegovega imena, kar zovemo skratka realno preizkušnjo« (npr. J. W. Nagl, *Geographische Namenkunde*). Po teh načelih izpeljano glasoslovno analizo krajevnega imena Grosuplje je avtoritativno zaključil: »Hočem s sledečimi vrsticami dokazati, da je ime Grosuplje pristno slovensko, in želim, da tozadevna oblast ukrene, da izgine smešna spaka »Velikih Uplj« (str. 177).²⁵

Ob povedanem nas nadalje zanima, kakšen je bil Ramovšev pogled na slovenski knjižni jezik, ki ga žal pri tedanjem slavističnem študiju ni vzpostavil kot samostojni študijski predmet.²⁶ Kljub kasneje delno prenovljenim mladogramatičnim teoretičnim nazorom. R. Kolaric²⁷ ugotavlja takole: »Od ustanovitve univerze je bil Ramovš največja avtoriteta tudi v vprašanju slovenskega knjižnega jezika. Njegov odnos ni bil tradicionalno purističen, zavedal se je, da pisni jezik ne rabi samo za estetično izražanje v leposlovju, marveč za vse potrebe silno razvejanega in zasebnega življenja. Njegova načela so vidna iz vseh izdaj SP 1953, 1937, 1938, 1950.« Kot vidimo, je kasneje v pravopisno-pravorečnih zadevah Ramovš nadaljeval Škrabčevo vlogo, torej spremenil svoje prvotno zadržano gledanje na praktično uporabnost jezikoslovnih rezultatov. Bolj kot se je posvečal dialektologiji, globlje je umeval tudi razdalje med narečji in knjižnim jezikom. Pogled na njegov celostni sestav je zavirala osredinjenost na glasoslovje.

V luči predstavljenih nazorov so v 20. in 30. letih med obema vojnama nastajali posamezni deli zgodovinske slovnice slovenskega jezika. Najprej Konzonantizem (1924), sledi mu Karta slovenskih narečij (1931), tej Dialekti (1935), Kratka zgodovina slovenskega jezika (z Vokalizmom) kot I. del (1936) in šele po drugi svetovni vojni Morfologija slovenskega jezika (1952). Zanimivo in presenetljivo je, da Ramovš v tem času novim pobudam, in teoretičnim novostim, ki jih je zlasti Tesnière²⁸

²³ Gl. oceno dela in celotne teoretično-metodološke zamisli Ramovševe zgodovinske slovnice: L. TESNIÈRE, F. Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika*, II, Konzonantizem, *Slavia* IX (Praga, 1930–31), 353–358.

²⁴ Dr. Fr. Ramovš, Grosuplje, LZ 1919, 176–182.

²⁵ To spako je pravzaprav prvi povzročil Valvasor, ki je nemško ime kraja Gross-lupp preložil v Veliko Uplje, to poslovenitev v množinski obliki pa je v svojo Vojvodino Kranjsko (1901) sprejel tudi Fr. Orožen.

²⁶ Glej B. POGORELEC, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, *Sedemdeset let Filozofske fakultete v Ljubljani* (Ljubljana, 1989), 131–171.

²⁷ Ramovš Fr., *SBL*, 9, 22–24.

²⁸ Gl. M. OROŽEN, Tesnièrjev strukturalni pogled na Ramovšovo obravnavo slovenskega

prav v Ljubljano prenesel iz Francije, ni prisluhnil. Do strukturalističnih pogledov na jezik in prvih Tesnièrejevih vzorcev strukturalistične obravnave jezikovnih dejstev slovenskega jezika vključno do njegovega Atlasa dvojine in monografije o dvojini v slovenščini²⁹ ostaja vseskozi odklonilen. To njegovo držo razkriva zlasti korespondenca z A. Belićem;³⁰ vzajemno gojita in medsebojno krepi kritičen odnos do strukturalizma, ki se je v tem času že razmahnil v dveh pomembnih središčih (ženevska šola, praška šola).³¹ Tesnière je z omenjeno kritiko Ramovševega Konzonantizma (Slavija 1930–1931) opozoril na neustreznost metode, nesistemske obravnave in na neustreznost razvrstitve vsebin v načrtovani Historični slovnici Ramovša, ki ne upošteva hierarhičnih zakonitosti jezikovnih ravnin oziroma njihovih medsebojnih odvisnosti. Z vidikov lingvistične geografije je sočasnost izhodišče za pogled na zgodovinski razvoj jezika in ne obratno. Sočasnost zato, ker jo je mogoče na jezikovnem terenu zajeti v celostni podobi, rokopisna zgodovinska jezikovna dokumentacija pa nam more posredovati le iz sistemske celote iztrgane člene in ni povsem zanesljiva.³² Vendar je Ramovš vztrajal pri zgodovinsko-razvojnem gledanju in tako zastavil tudi nadaljnje delo za zajetje gradiva za slovenski lingvistični atlas. Po dobrih tridesetih letih, ob delu za OLA, ko se je v slavistiki vsesplošno uveljavil strukturalistično-sinhroni način zajetja in opisovanja jezikovnih prvin vsaj v območju glasoslovja, so te metodološke pomanjkljivosti privrele na dan. Po drugi svetovni vojni je tudi romanist R. F. Mikuš v ljubljanskem jezikoslovnem središču skušal prodreti s strukturalno analizo v območju skladnje, bil pa je zaradi svoje kritike Belićevega pojmovanja sintagme onemogočen, pa tudi romanist B. Vodusek, ki je ob Meilletevih vzpodbudah mislil na disertacijo iz pomenoslovja besedišča, ob stikih s »praško šolo« skušal prevrednotiti tudi poglede na slovenski knjižni jezik, ni bil odobravajoče sprejet.³³

konzonantizma – Le consonantisme de Ramovš dans l'optique structuraliste de Tesnière. Predavanje na mednarodnem simpoziju Evropski in slovenski jezikoslovec Lucien Tesnière 1893–1993. Filozofska fakulteta Ljubljana, 18.–20. november 1993.

²⁹ L. TESNIÈRE, *Les formes du duel en sloven*, Trav. publ. par l'Institut de l'Études Slaves 3 (Pariz, 1925); *Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène* (Pariz, 1925).

³⁰ J. ROTAR, *Korespondenca med Franom Ramovšem in Aleksandrom Belićem* (Ljubljana, 1990).

³¹ Pomembno je vedeti, da je med njima obstajala zveza. Med člani praškega lingvističnega krožka (ustanovili so ga leta 1926 češki jezikoslovci V. Mathesius, B. Havránek, B. Trnka, tem pa so se kasneje pridružili še J. Vachek, V. Skalička, A. V. Isačenko, J. Mukafovsky), so bili tudi ruski jezikoslovci N. S. Trubeckoj, R. Jakobson in S. Karcevski. Prav ta pa je leta 1905 bival v Ženevi in nato na moskovski univerzi uveljavljal De Saussurjevo jezikoslovno teorijo. Programske teze praškega krožka so bile predstavljene na *I. kongresu slavistov v Pragi 1929*. Od takrat dalje je med staro in novo jezikoslovno strujo čutiti razkol, ki je odmeval tudi v Ljubljani.

³² Ta ugotovitev somišljenikov lingvistične geografije seveda velja za vse jezikovne ravnine in predpostavlja sistemsko zajetje jezikovnih prvin po hierarhičnem redu, kar se v slovenski dialektologiji v danem času žal ni vzpostavilo.

³³ O tem gl. A. VIDOVIČ-MUHA, Takšni in drugačni spomini na strukturalističnega jezikoslovca: Ob desetletnici smrti Radivoja F. Mikuša, *Delo*, KL, 13. 5. 1993. Primerjaj še LEGIŠA-GLAVAN, Božo Vodusek, *SBL* 14, 540–543, kjer je poudarjeno, da je B. Vodusek v letih 1928–30 pod opaznim vplivom pariškega sodelovanja z A. Meillem pripravljaj disertacijo iz semantike (obsežno gradivo je v zapuščini), pa tudi kasnejši njegovi poskusi te vrste so ostali brez razumevanja.

V takem vzdušju, ob ponovnem soočanju dveh nasprotujočih si gledanj na jezik, ob različnih metodoloških pristopih k predmetu obravnave, je torej nastajalo tudi zadnje Ramovševo delo – Morfologija. Ta ravnina je nudila jasnejše možnosti na gledanje pojavov z vidika funkcije. Če bi Ramovš še živel, bi se s funkcijskim gledanjem na jezik nedvomno spoprijel in sprijaznil ob pisanju skladnje. S funkcijskim gledanjem na jezik se je namreč seznanjal. Iz korespondence z Belićem vemo, da je tik pred drugo svetovno vojno skrbno prebiral Belićev rokopis knjige O jezičskoj prirodi i jezičkom razvitku³⁴ (prva izdaja iz l. 1941, druga 1957), ki je sicer napisana »protistrukturalno«, vendar njen avtor o jezikovnih pojavih (npr. pojmovanje besednih vrst, itd.) razmišlja z vidika funkcije in svoja gledanja meri z vidnimi teoretični sodobnega splošnega, indoevropskega in slavističnega jezikoslovja. Z vodilnimi osebnostmi ženevskega in praškega jezikoslovnega kroga se je tudi sam srečeval in z njimi polemiziral. Pri tem se je tudi kaj naučil in koristno uporabil.

Uvod v Morfologijo že dokazuje, da je bil Ramovš v stiku z novimi pogledi na jezik,³⁵ da jih je vključeval v nam že znana zgodovinsko naravnana teoretična načela, ki še po drugi svetovni vojni odzrcaljšajo stik naše slovenistike z umirjenim evropskim tokom slavistike in indoevropistike, prenovljene, metodično že razrahljane s pogledi psihološke, sociološke in neolingvistične smeri.³⁶ Čutiti je, kot da Ramovša vznemirja pomenska, funkcijska plat oblik, pa tudi njihova pomenska funkcija v besedni zvezi. Vendar kot sistematik ta vprašanja in vprašanja obravnave nepregibnih besednih vrst uvršča v območje skladnje.

Izpostavimo nekatere njegove uvodne misli. Z mladogramatikami soglaša, da je »razvoj glasoslovja diametralično drugačen od razvoja morfologije ... Pri glasoslovju smo se ukvarjali z materijo, glasom. Vseeno je bilo, kaj je beseda pomenila (!) ... Pri morfologiji moramo stalno upoštevati pomen in uporabo v govoru /torej funkcijo oblik/, ki je razpoznavna iz sobesedila.« V glasoslovnih spremembah jezika, v internih dejavnikih (fonetična pravila) namreč vidi neustavljivo »rušilno« silo. Dodobra jo je kot indoevropist, slavist, zlasti slovenist (fonetik, dialektolog) izkusil, spoznaval v sočasni tako raznovrstni narečni podobi slovenskega jezika (sodobno rečeno fonološki variantnosti), pa tudi razvojni dediščini delno predpostavljene delno izpričanega praslovanskega oz. že prvotno slovenskega glasovja, kot ga je prepoznaval v Brižinskih spomenikih. Načel je tu prvič vprašanja jezikovne sočasnosti in raznočasnosti ter opredelil raziskovalni obseg morfologije. Skušajmo mu slediti: »Na jezik, govorjen v nekem določenem času gledamo sinhronično (še statično): upoštevamo vse elemente (ne še sestava), glasove, oblike, zveze, pomene v istem času.« Skratka, vse sistemske prvine hierarhično delujočih jezikovnih ravnin, česar Ramovš še ne priznava. »Pri jezikih za katere imamo starejše spomenike, moremo ugotoviti, da so člani današnjih sintagem večkrat različni od prejšnjih (prepoznavna

³⁴ Glej J. ROTAR, *Korespondenca med Franom Ramovšem in A. Belićem*.

³⁵ B. Pogorelec se spominja, da je kot Ramovševa učenka že v 2. letniku slavistike konec 40-ih let prebiral znamenito delo De Saussurja.

³⁶ Domnevno bi to bila v danem času zelo popularna dela: W. WUNDT, *Völkerpsychologie* (1900), *Die Sprache* (npr. 3. izd. 1912); G. J. BARTOLI, *Intraduzione alla neolinguistica* (1925); BARTOLI-BERTONI, *Breviario di neolinguistica* (1928); A. MEILLET, *Le Slave Commun* (Pariz, 1934).

torej stalnice in spremenljivke v jezikovnem razvoju). Današnji člani so torej izpodrinili stare (nakazana je dinamika spreminjanja). *Tako dobimo distanco med dvema stadijema. Z ozirom na to (dva ali več stadijev) je naše gledanje diahronično – raznočasno.*« Jezikovni razvoj je zanj še skupek posamičnih sinhroničnih stadijev; ni še razkrita gonilna sila neprekinjenega razvoja, ki je odvisna od premikov (kolikostnih razmerij), izpada posameznih jezikovnih prvin v sestavi (glasoslovno-oblikoslovnem, besedotvornem, skladenjsko-besednopomenskem). Zanimiva pa je naslednja njegova teza, ki dokazuje, da je na jezikovne ravnine gledal še ločeno, ni še med njimi priznaval globinske soodvisnosti.³⁷ »Predmet diahroničnega gledanja je predvsem glasoslovje, kajti izprememba glasu /spoznana kot nekaj trajnega/ izključuje pojem jezikovnega stanja. Na drugi strani pa gledamo na morfologijo, sintakso, leksikon pretežno statično.«

Ramovš je raznočasje tudi v oblikoslovju in skladnji besedišča dobro videl, le kazala se mu je drugače kot glasoslovna. O tej spremenljivosti govori takole: »Izpreminjajo pa se ne samo glasovi, ampak tudi besede, celo cele gramatične kategorije. Včasih postane beseda, ki je asociativno (ne glasovno prepoznavno) povezana s sorodnicami, nerazumljiva (potrebuje etimološko razlago) in pretrga zvezo in obratno (ustvari se »nova« asociativna zveza, npr. ljudska etimologija) ... Besede se izpreminjajo oblikovno prav tako in rodijo nove zveze (s tem se preobražajo njihove sklonske oblike, nastajajo nove sintagmatske zveze, s tem se spreminja tudi prvotnejša podoba skladenjskih vzorcev). Izpreminjajo se tudi kategorije besedi. Ide. prajezik je imel dual, ki je danes le redko ohranjen ... Toda slovenski dual ni več stari dual, ker je vedno vezan na numerus dva.«³⁸

Ob povedanem nas zanima, kako je Ramovš utemeljeval razvoj oblikoslovja, na katere »gonilne sile« ga je opiral? Zoper »rušilne« izpreminjevalne glasoslovne dejavnike nastopa vedno neki »korektiv«. To pa kljub izrečenim uvodnim mislim ni funkcija oblik, podrejena nadrejenima sistemskima ravninama (skladenjski, globinsko semantični), pač pa je to analogija, pojmovana kot samodejni mehanizem, obramba ogrožene besedne oblike ali besede kot glasovne tvarine. »Vse jezikovne spremembe zunanje narave (tj. neglasoslovne) so nastale po analogiji ... Kakor so prej omenjeni faktorji (posnemanje glasov v različnih družbah, jezikovnih okoliščinah, generacijah) pretežno odločilni za glasoslovje, je glavni izpreminjevalni faktor v morfologiji, sintaksi in leksikonu – analogija.« Poudarja pa, da to ni napaka glede na starejše stopnje razvoja, pač pa nova pravilnost, prevzeta iz odnosov v jeziku samem. Analogija ni prava sprememba (to je le glasoslovna), marveč je analogična oblika

³⁷ Nanjo ga je že opozarjal L. TESNIÈRE v razpravi *Sur le system casuel du Slovène, Melanges Linguistiques a M. J. Vadryes* (Pariz, 1923), 347–361; ponovno v že omenjeni kritiki Konzonantizma (1930–31).

³⁸ Preseneča nas dejstvo, da Tesnièrjevo delo o dvojini v slovenskem jeziku (niti Atlas niti zgodovinska monografija) v seznamu upoštevane (in slušateljem priporočene) strokovne literature sploh ni navedeno. Upoštevano pa je Beličevo delo *O dvojini u slovenskim jezicima* (Beograd, 1932). V korespondenci med Ramovšem in Beličem, je na več mestih govor o tem delu. Zasledimo več Beličevih vzpodbud, da bi Ramovš o Tesnièrjevi monografiji o dvojini v slovenščini napisal recenzijo za JF. Oba sta ga odklanjala zaradi metode. Glej Beličevo pismo z dne 8. 7. 1929, Zlasti Ramovšev odgovor z dne 30. 1. 1931.

narejena po nekem določenem vzorcu, ki v jeziku eksistira. Analogija je tipično gramatični in sinhronični pojav ... Analogično »novo« obliko povzroči psihični moment /pravzaprav funkcijska sistemska stiska upovedovalca/ – naše je le tolmačenje pojava.« Kot vidimo, se je Ramovš že nekoliko odmaknil od ozko mladogramatičnega pojmovanja analogije kot samodejnega (mehaničnega) pravila, ki je bilo zlasti v šestdesetih letih v slavistiki zavrnjeno. Vendar, kot pravi M. Honowska-Brodowska še leta 1975: »Wydaje się, że analogii nie należało by całkowicie eliminować jako metody badawczej, tylko raczej ograniczyć do faktów, które się tej metodzie podają.«³⁹

Ramovš je takole omejil tudi predmet obravnave: »Morfologija upošteva tvorbo besede (besedotvorje) in izpreminjanje oblike, ne zanima pa se za pomen in uporabo besedi. To prepušča sintaksi ... Predmet morfologije je flektirana beseda nomina in glagol. Besede, ki se na zunaj ne spreminjajo (nepregibne besedne vrste), imajo stalno obliko in spadajo v sintakso, ker nam preostaja za študij samo njihova funkcija.«

Kako je usklajen Ramovšev teoretični uvod z dejansko obravnavo predmeta? Da gre za vnos novosti v sicer še mladogramatični okvir obravnave, je bilo opozorjeno. Merodajna osebnost na slavističnem področju (M. Honowska-Brodowska), je zapisala: »Niespodziewanie smiało wielokróć ujęcia przynosi Morfologia słowen'skiego języka F. Ramovša.« Predstavljeni nazor je gibalo dela, ki je spričo indoevropističnih izhodišč za sodobne slušatelje sloveniste prezahtevno, je pa uravnoteženo s predstavitvijo razvoja slovenskega zgodovinskega glasoslovja (tudi v odvisnosti od naglašenosti, nenaglašenosti). V njem so glavna oporišča za glasoslovno-analogične razlage pregibnih oblik prav »distance med štadiji« (ide. in psl. izhodišče, in razvoj oblik od BS do sodobnosti) s predpostavko, da gre za razvoj govornih oblik. Uvodni del nakazuje določene teoretične premike, predpostavlja tudi metodične posodobitve, ki pa pri »površinskem« branju dela niso opazne. Celotna obravnavna Morfologije (I. Tematologija, II. Morfologija Nomina in Pronomina, III. Morfologija glagola) ostaja bolj ali manj v okviru mladogramatičnih obravnav. Kot da gre za neke vrste slovenski priročnik primerjalnega indoevropskega oblikoslovja z izpostavitvijo in razlago slovenskega. Še po drugi svetovni vojni pravzaprav potrjuje stik naše slovenistike s predhodnim primerjalnim ide. in slovanskim jezikoslovjem, kar nam zgovorno razodeva spisek uporabljene strokovne literature. Za indoevropski, praslovanski, občasno tudi slovanski ponazarjevalni del je Ramovš ustrezno gradivo (delno tudi razlage) povzemal po priznanih deloma vrhunskih mladogramatičnih in postmladogramatičnih delih (Brugmann, Mikkola, Meillet, Miklošič, Vondrák, itd.), slovensko zgodovinsko, deloma tudi narečno gradivo je povzeto po razpravi V. Oblaka (imenska sklanjatev),⁴⁰ po razpravah S. Škrabca (Cvetje 1880–1916) in drugih, dopolnjeno pa z njegovimi izpisi zgodovinskega in narečnega oblikoslovnega gradiva z okvirno navedbo virov.⁴¹ Lahko smo zadovoljni, da je ta del Historične slovnice vsaj zasnoval, saj bi kasneje tak več ne mogel nastati. V primerjavi z

³⁹ M. HONOWSKA-BRODOWSKA, Problemy Historii Fleksji Słowiańskiej na tle nowszych ujęć synchronicznych, *PAN, Monografie Slawistyczne* 359, 1975.

⁴⁰ V. OBLAK, Zur Geschichte der nominalen Declination im Slowenischen, *AslPh* XI (1888), 395–423; 523–561; *AslPh* XII (1890), 1–47, 358–450; nedokončano.

Oblakom, ki je v izhodišče svoje obravnave že postavljal začetno slovensko oblikoslovno stanje (skrčitve praslovanskih sklanjatvenih tipov) in pri posameznih sklonih že z vidika sočasnosti razvrščal razlikovalne končnice, začrtal obrise njihovih potekov v narečnem prostoru, Ramovš indoevropist v svoji obravnavi vzpostavlja strog razvojni red in zasleduje preobrazbo fleksijskih oblik od ide. do sodobnosti. Pomembno vlogo ob pomanjkljivem slovenskem zgodovinskem gradivu (iz rokopisov in tiskov od BS do ustalitve knjižne norme sredi 19. stoletja) imajo njegove rekonstrukcije. Šibka točka dela je v neuravnoteženosti slovenskega ponazarjalnega gradiva. Za imenski del je črpal gradivo predvsem iz Oblaka, ki je starejša besedila izpisoval do konca 18. stoletja, ga kolikor mogoče preverjal s sodobnimi podatki na jezikovnem terenu, v težjem položaju pa je bil pri obravnavi glagola. V razvojni osvetlitvi so dokaj izčrpno podane le osebne glagolske oblike, medtem ko so »skrčitve« in spremembe v območju drugih glagolskih kategorij, ki jih je v »novi mlajši podobi« že mogoče prepoznati in zajeti v besedilih 16. stoletja, (opisne časovne in naklonske oblike) komajda nakazane, ne pa razvojno (z imensko sklanjatvijo uravnoteženo) raziskane. Tovrstna »stiska« izstopa posebej ob glagolskem vidu, ki je obdelan po sodobni znanstveni literaturi, slovensko ponazarjalno gradivo pa je sodobno – knjižno. Iz povedanega sledi, da je Ramovš skladno s svojo zamislijo in razpoložljivim (zgodovinsko-knjižnim in narečnim) gradivom ob ide. in psl. fleksijskih vzorcih (sklanjatvenih in spregatvenih) ugotavljal glasoslovno razvojno kontinuiteto (stalnice, spremenljivke) ter analogična izravnavanja v območju sklanjatvenih (imenskih, tj. samostalniških, pridevniških, zaimenskih, števniških) in spregatvenih glagolskih oblik. Ob razlagah se je skladno z že doseženimi spoznanji osredinjal na dejavnike, ki so v slovenskem jeziku povzročili značilne skrčitve sklanjatvenih in spregatvenih vzorcev. Vidi jih v glasoslovnih zakonih: 1. v otrditvi slovenskega konzonantizma, ki v zgodnji dobi individualnega slovenskega razvoja (po 10. stoletju) povzroči zlitje trdih in mehkih osnov; 2. v medsklonskih vplivih kot izogibanju homonimnemu sovpadanju posameznih končnic; 3. v zgradbi besede, pri čemer postane odločilni dejavnik preobrazbe naglas (različnost razvoja je lahko utemeljena v naglašenosti in nenaglašenosti končnic); 4. novi dejavnik za sklanjatveno uvrstitev postane spol (v območju glagola tvorbo časov in naklonov nadalje soustvarja glagolski vid). Pomembno mesto je ob vseh naštetih dejavnikih odmerjeno tudi vse spremljajoči analogiji.

Če Ramovšev opis oblikoslovja (oblikoslovnih oblik), ki je glede na slovensko ponazarjalno gradivo osredinjen pravzaprav na 16. stoletje (na izpričano izhodiščno stopnjo slovenskega knjižnega jezika), primerjamo, soočamo z ubeseditvami jezika protestantskih piscev, spoznamo, da ga je strogo oblikovno-razvojni vidik gledanja omejeval, saj ni dopuščal osvetlitev in razlag, ki nam jih omogoča sobesedilo oblik. Toda ves ta »funkcijski del« je Ramovš nameraval predstaviti in opisati v skladnji. Naj ponovno spomnim na stavek: »Pri morfologiji /pa/ moramo stalno upoštevati

⁴¹ V tem pogledu je Oblak natančnejši; Ramovš v študiju namenjenih delih ne navaja konkretnih del, le pisce, iz katerih zajema ponazarjalno gradivo. Tudi narečno gradivo ja zaznamovano le orientacijsko, npr. gor., dol., kor., štaj. Gl. Morfologija (KRATICE, A Jeziki in narečja).

pomen in uporabo v govoru.« Tovrstna raziskava morfologije se je Ramovšu zdela možna le v sočasnosti. Sam, žal, ni razpolagal z ustreznim, sistematično zbranim celostnim oblikoslovnim narečnim gradivom,⁴² da bi se mu spremembe lahko razkrile kot raznočasno preobražanje posameznih prvin v sestavu. K tem ciljem je usmerjeno šele sodobno dialektološko raziskovanje.⁴³ Kljub vsemu pa je že bilo mogoče spoznati funkcioniranje oblikoslovne ravnine v »sinhroniji preteklih stadijev,« saj npr. v 16. stoletju že razpolagamo z ustreznim obsegom besedil, ki so nastajala dobrih petdeset let. Seveda knjižnih. To gledanje pa v danem času še ni bilo dovolj izostreno. Vse gradivo rokopisnega obdobja od BS do prve tiskane knjige do oblikovanja enotne slovenske knjižne norme (prvi tak obvezujoč opis predstavlja Slovenska slovnica A. Janežiča 1854, zlasti druga predelana izdaja 1863) je analizirano kot potrditev glasovno-analogičnih govornih preobrazb v razvoju slovenskega jezika. Upoštevati moramo ta Ramovšev namen. Kakor hitro pa se do rokopisnih spomenikov in do jezika protestantskih piscev (in tradicije naslednjih stoletij) opredelimo drugače, ga prepoznavamo, vrednotimo kot knjižni jezik, moramo spremeniti tudi našo raziskovalno metodo. Sobesedilna analiza sklanjatvenih in spregatvenih oblik nam razkriva razsežnosti, ki jih ne prepoznavamo nujno kot skladenjske. Oblikoslovni sestav knjižnega jezika 16. stoletja izkazuje dokajšno neenotnost v izrabi sklanjatvenih in spregatvenih končnic (soočanje istih besedil Trubar – Dalmatin – Krelj); izpričane so variantne možnosti za sklanjatvene sklone.⁴⁴

Kar ugotavljamo v območju sklanjatvenih tipov oz. sklonskih končnic, se potrjuje tudi pri drugih naštetih imenskih in glagolskih kategorijah, ki še niso vse zadovoljivo raziskane, velja za spregatvene oblike, prav tako za tvorbo časov, naklona, načina. Besedila izkazujejo razvrstitveno neustaljenost variantnih končnic. Kako naj si razlagamo tovrstne značilnosti? Sodobni narečni sestavi ne izkazujejo take in tolikšne variantnosti končnic za posamezne sklone, ker je preobilnostna. Sobesedilo s takimi razrešitvami kaže, da gre v jeziku protestantskih piscev za dve različni narečno zaznamovani težnji, da so si v nasprotju oblike narečnega prostora v smeri jugovzhod–severozahod, na drugi strani pa sočasnim govornim oblikam v omejenem obsegu še konkurirajo starinske, govorno že nepotrjene oblike, značilne predvsem za Trubarjev jezik. Gre za prepletanje sestavsko različnih govornih oblikoslovnih prvin,

⁴²V *Dialektih*, VII, (1935) je podatkov iz narečnega oblikoslovja zelo malo – še ti so prvenstveno narečno razlikovalni. V vprašalnico za Slovenski lingvistični atlas (SLA, izdelana po drugi svetovni vojni) so prav tako vključena le izbira vprašanja, ki sicer omogočajo zajetje naglasnih tipov (ne pa razvrstitve morebitnih oblikovnih različic v območju sklanjatve ali spregatve), ne omogočajo pa zajetja za opis sestava pregibanja.

⁴³Disertacije in magistrski iz dialektologije, ki zajemajo sinhrono sistemsko oblikoslovje, se osredinjajo na širša narečna območja koroške (doma Z. Zorko, v Avstriji L. Karničar, T. Feinig), štajerske (I. Povše, P. Weiss), dolenske (V. Smole), rovtarske (F. Benedik, K. Jež-Kenda), primorske (doma S. Horvat, v Italiji L. Abram, R. Cossuta) skupine.

⁴⁴Npr. rod., tož. ed. m na -a/-u: *sina/sinu, duhú/duha, tastú/tasta, glasu/glasa*. Podobno je v mest. ed. m in: -i/-u/-ej: *na murju/na murji/u morje; na potu/na poti*, nadalje prevladujoči -i: *na svejti, v trebuhi, v životi*. Ali im. mn. m na -i/-uvi/-evi/-je: *mihi/mihuvi, lasje/lasi, ljudje/ludi, Judje/Judi, bratje/brati; zludjevi, hudiči*, itd. V besedilu izkazujejo razvrstitveno neustaljenost, ki jo je mogoče razložiti iz kolikostnih razmerij, vsebinskega sklopa besed (obredni izrazi), tudi sodobne narečne ustaljenosti ene ali druge končnice, in »knjižne tvorbe«.

ki so tudi stilsko izkoriščane. V nadaljnjem razvoju osrednjega tipa knjižnega jezika se v knjižni normi uveljavi oblikoslovni sestav (z ukinjanjem različic), ki je v 16. stoletju najbližje Kreljevemu načinu izražanja. Vse to ne preseneča, ker vemo, da je narečna razčlenjenost slovenskega jezika (zlasti v območju dolgega naglašenege vokalizma) že zelo stara. Na »knjižne« rešitve zadenemo zlasti ob množinskih sklonih ženske *i*-sklanjatve (npr. rod. mn. *tih misal*, mest. mn. *u tih mislah*, or. mn. *z mislami*) Zadevajo t. i. »prazna mesta« v sestavu, kar je kot možnost »novega« razvoja izpostavljala zlasti T. Milewski.⁴⁵ Zavestno obvladovanje funkcioniranja oblikoslovnega sestava je v začetni fazi knjižnega jezika še šibko, zato usmerjevalno delujejo pogostejši sklonski vzorci. Tudi Bohorič v slovnici še ne loči dveh sicer v besedilih potrjenih sklanjatvenih tipov (zlasti v edninskih sklonih). Ženski spol je določen po roditeljski ednine (*-e* ali *-i*) z upoštevanjem soglasnika dane osnove (*žlica -e*; *žalost -i*; *verv -vi*). Zato je pri ijevski sklanjatvi pravzaprav končnica *a*-osnov v množinskih sklonih dopustna (*per ženah*, *peisnah*, *mislah*, *zapuvidah*). Sistemska negotovost je opazna tudi ob izpeljavi glagolskih oblik po sedanjiški ali nedoločniški osnovi, izpeljavi trpnika na *-t*, ki še ni bila prepoznana (*rezodiven* – *razodet*, *ubijen* – *ubit*), ob prevladujočem obrazilnem stopnjevanju pridevnikov in prislovov, itd.⁴⁶ Pisci so sestav sklanjatvenih in spregatvenih oblik glede na nove zahteve ubeseditve šele »aktivirali«, odkrivali, zato v njihovem jeziku zasledimo toliko »knjižnih rešitev«. Ob ustrezni govorni obliki se v besedilih pojavljajo tudi tipično knjižne različice, ki so v naslednjih stoletjih ob globljem spoznavanju oblikoslovnih zakonitosti izpadle iz sestava. Nov vidik se nam odpre, ko slovenska besedila soočamo z nemško biblijsko predlogo (Luter – Dalmatin). Spoznavamo, da so v izvorni oblikoslovni sestav vdrle »nove« prvine. Npr. določni (nedoločni) člen v različnih položajih, zlasti ob samostalniku; z neizvirnimi prvinami je preobložen predložno-sklonski sestav, z množinskimi oblikami je delno prekrita še pri vseh spolih živa dvojina, omejevana je tvorba ponavljalnih glagolov, redek je želelnik, pogrešamo naslonske zaimenske oblike, negovorna je razvrstitev naklonskih in časovnih oblik, itd. Gre torej tudi za prepletanje določenih prvin in razvrstitvenih pravil slovenskega in nemškega oblikoslovnega sestava, učinki tega pa so razvidni zlasti na skladenjski ravni. Taka in podobna so vprašanja, ki se nam razkrivajo ob analizi oblike v sobesedilu – še izven sintagmatike in stavčne skladnje, ki jo prepoznavamo ob še ne izdelanem vezniškem inventarju. Nekatera od teh so že uspešno rešena, druga so predmet raziskovanja.⁴⁷ Ramovš je iz

⁴⁵ Gl. Językoznawstwo, PAN (Varšava, 1965).

⁴⁶ O tem M. OROŽEN, Morfološka analogija v starejšem slovenskem pismenstvu, *Festschrift zu Ehren von Josip Hamm* (Dunaj, 1975), 229–245.

⁴⁷ Gl. disertacije in magisterije: M. OROŽEN, *Razvoj futuralno-modalnih gramatičnih oblik v knjižni slovenščini od 16. do 19. stoletja* (Ljubljana, 1966); M. MERŠE, *Besedotvorna in pomenska struktura glagola v jeziku J. Dalmatina* (Ljubljana, 1984); *Glagolski vid kot besedotvorno oblikoslovna kategorija v jeziku slovenskih protestantskih piscev* (Ljubljana, 1992); M. JESENŠEK, *Sistem aktivnih deležnikov v vzhodnoslovenskem knjižnem jeziku in njegovi skladenjski ustrezniki v osrednjem knjižnem jeziku ob koncu 18. stoletja* (Ljubljana; Maribor, 1989); I. OREL-POGAČNIK, *Predložni sistem v razvoju slovenskega knjižnega jezika* (Ljubljana, 1993). V navedenih delih je upoštevana vsa predmet zadevajoča (tuja in domača) strokovna literatura. Prim. še bibliografijo M. OROŽEN, SR XXXIX/2 (1991), iz katere je

obravnavo zavestno izločil nepregibne besedne vrste, ki pa v govornem in knjižnem razvoju prav tako podlegajo glasoslovnemu, oblikovnemu in funkcijskemu razvoju. Ob veznikih se kaže v glasovni preobrazbi (npr. prvotni vezalni veznik $i \rightarrow i\text{-no} \rightarrow i\text{-nu} \rightarrow i\text{-nə} \rightarrow i\text{-n-jən}$), ob prislovih⁴⁸ ob uveljavitvi različnih (pokrajinskonarečnih) členkov (npr. *tu, tu-le, le-tu-le, tu-ka-j, e-ti, les, sem-le; dole, dolu, doli; douta, gorta, dousa; ondu, ondi, onde, ondu-kaj* itd.), ki še niso v nobeni izmed starejših knjižnih različic raziskani. Vse kaže, da je za sodobni knjižni jezik v tem pogledu značilen osrednjeslovenski razvoj. Prav tako je v zgodovinsko-knjižnem (in govornem) razvoju zanje značilna spremenljiva razvrstitev, ki prihaja do izraza na skladenjski ravnini.

SUMMARY

The paper from the viewpoint of the linguistics views and Neogrammarian research methods of the author evaluates the *Morphology of Slovene* (published in-house as lecture notes, 1947-49), the final work in a planned seven-volume *Historical Grammar of Slovene* by F. Ramovš.

It is found that, despite prominent new theoretical directions in modern linguistics after World War I (structuralism of the Geneva and Prague Schools), Ramovš maintained his own view to the end of his life, that is, he persisted with a mild methodological renewal of the developmental-historical description of the Neogrammarian type.

In the work under examination his goal was to explain and present the course of developmental transformation of individual inflectional forms of inflected word classes of Slovene in time (from I.E. to Common Slavic, and the Slovene language from the first written sources, from the Freising Fragments, to the establishment of a modern literary norm, from the 10th to the 19th cc.) and in space (modern dialect groups or dialects) as a result of two developmentally opposed factors: destructive phonetic laws in the area of phonology and analogy as a »corrective« mechanism (psychological moment), which stops the processes of internal linguistic factors in the area of morphology and in a different way generates new relationships between forms.

Morphology, the subject of which for him consisted of inflectional word categories with thematology and wordformation, he understood and researched as an »external« phonological, non-functional linguistic level, changing in time and space. Its semantic/functional part is the subject (possible only synchronically) of syntactic analysis and description, which is therefore omitted.

From the point of view of the author's linguistic views, his work can be judged successful, as a handbook synthetically based on the weighty results of Neogrammarian comparative Indo-European and Slavic linguistics, into the Indo-European/Slavic framework of which the individual Slovene development of inflectional forms with a historical developmental explanation of disproportionately available written material (from the Freising Fragments to the 19th c.) and partly encompassed modern dialectological

razvidno, do kolikšne mere se je vprašanjem zgodovinskega oblikoslovja posvečala. Vsa ta dela – in oblikoslovno narečne raziskave – so osnova za novo izdajo slovenskega sistemsko zasnovanega zgodovinskega oblikoslovja. Glede na upoštevanje oblik v sobesedilu se preveša v oblikoslovno skladnjo.

⁴⁸V nastajanju je magistrsko delo bivše asistentke ljubljanske slavistike Marte GREENBERG-PIRNAT, *Prislov v 200-letnem knjižnem razvoju (na poglavjih Biblije J. Dalmatina 1584 in J. Japlja 1784)*.

material is organically included. His list of works consulted proves the extent to which he summarized the results that had already been obtained both in Slavic studies as well as Slovene. A systemic view of the development of Slovene morphology (possible at least from the 16th c. on) is still not present. The *Morphology of Slovene* in its basis forms and organic component of Ramovš's *Historical Grammar of Slovene*, which individually analyzes and checks linguistic phenomena from a reconstructed Indo-European or Common Slavic (non-written) starting point, rather than from modern systemically ascertainable facts.

LITERATURA IN KULTURA